

Jazyk, jazykověda, přístupy k jazyku, metody zkoumání

Co můžeme říct o těchto větách?

- (1) Onmogelijke dit een was opdracht.
- (2) Ik heb honger.
- (3) Hij moet weten waarom weggaat.
- (4) Marilyn Monroe wil president van Nederland worden.
- (5) De tlint is biert.

- uživatelé jazyka na základě své znalosti jazyka umí říct, co je správně a co je špatně. Ta znalost je abstraktní, známe obecná pravidla, jak tvořit věty a vlastně ta pravidla jsou nevědomá. Když nám někdo ukáže předmět a řekne, že je to *plert*, a dá nám dva, tak řekneme, že jsou to dva *plerty*. To znamená, že máme povědomí, jak náš jazyk funguje a jsme tvořiví a umíme ona pravidla nějak použít.

V jazyce a v jazykovědě se budeme zabývat tím, co je to jazyk a jak funguje. Budeme jej popisovat a hledat třeba paralely mezi dvěma jazyky a jejich fungováním.

Jazyk – Taal:

Taal

- Wat is taal:
- Welke onderdelen van de taal onderscheiden we?

„Jazyk je univerzální dorozumivací prostředek celospolečenské povahy, nástroj myšlení a prostředek sloužící k ukládání lidských zkušeností a k rozvíjení národních kulturních tradic. Má systémový a znakový charakter.“

Jazyk je čistě lidským a neinstinktivním způsobem komunikace myšlenek, citů a tužeb prostřednictvím systému vědomě vytvářených symbolů. Tyto symboly jsou v první řadě zvukové (vytvářené tzv. řečovými orgány). (Edward Sapir)

Wanneer wij mentalen bestuderen, benaderen we wat men kan noemen 'de essentie van mens zijn', de onderscheidende eigenschappen van de geest, die, zover we het weten, uniek zijn in de mens (Noam Chomsky: 1972)

DP: komunikace

CP: sdílen jedním národem, aby se dal používat – existují i idiolekty

NM: myšlení je zprostředkováno mozkovou činností, jazyk je nástroj, kterým se toto myšlení zhmotňuje – jazyk a myšlení jsou tedy dva jevy, ale úzce spolu souvisí

SZCH:

jazyk: a) komunikační funkce, b) struktura – systém pravidel utvářející gramatiku jazyka, c) lidé pomocí jazyka sdělují nějaký význam

jazyky – natuurlijke talen (NT) x kunsttalen (KT) x dierentalen (DT)

NT - **universalia**

- všechny NT mají nějakou strukturu, gramatiku a jsou si nějak podobné a určité aspekty sdílí. Tyto aspekty jsou tedy univerzální, proto byla definována tzv. jazyková univerzália.

- ještě jeden aspekt, kterým se přirozené jazyky, tedy lidské jazyky liší od jiných, třeba od zvířecích je tzv. **dubbele articulatie** (dvojitá artikulace)

Jde o to, že slova v jazyce mají samy o sobě nějaký význam, ale pokud jednotlivá slova seřadíme do větších celků, mohou vytvořit význam komplexní. Onen komplexní význam se může měnit v závislosti na pořadí slov. Např.

(A. Martinet): taalelementen hebben een eigen betekenis, maar ze kunnen gecombineerd worden om andere betekenissen uit te drukken.

(1) De badmeester heeft de jongen gered. (Plavčík zachránil chlapce.)

(2) De jongen heeft de badmeester gered. (Chlapec zachránil plavčíka.)

- jazyk je také spontánní a kreativní, jazyk se také naučíme osvojením díky interakci s okolím.

DT – zvířata také komunikují, ale jejich řeč je omezená, nespontánní, nekreativní a je v ní málo variace.

nespontánní – reagují na podnět, my mluvíme, kdy chceme

- (10) (a) Alle talen bestaan uit kleine elementen. In gesproken talen zijn dit klanken en in gebarentalen, die ook tot de natuurlijke, menselijke talen behoren, zijn dit onder meer handvormen (zie ook paragraaf 1.3). Uit die kleine elementen worden grotere eenheden, woorden of gebaren, opgebouwd. Deze worden gecombineerd om zinnen te vormen.
- (b) Alle gesproken talen hebben klinkers en medeklinkers.
- (c) In alle talen kunnen taalgebruikers een ontkennende bewering uitdrukken, vragen stellen, bevelen doorgeven.
- (d) Alle talen hebben een manier om complexe zinnen te maken, zoals:
Kevin weet dat Mieke dat boeiende verhaal schreef.
Fij gelooft ten onrechte dat Kevin weet dat Mieke dat boeiende verhaal schreef.
De manier waarop zulke complexe zinnen worden gemaakt kan uiteraard van taal tot taal verschillen.
- (e) In alle talen is het zo dat in zinnen vergelijkbaar met de zin *Thomas maakte zich belachelijk* of *Beppie was kwaad dat Thomas zich belachelijk maakte* het woordje *zich* naar *Thomas*, en niet naar iemand anders verwijst.
- (f) Alle talen hebben woorden voor *zwart* en *wit* of *donker* en *licht*.

NT – arbitrární , co se týče formy a významu – máme-li S:V:J:Z, tak forma slova nemá nic co do činění s významem. Motivovaná jsou vlastně pouze **onomatopoická slova**, v nichž zvuk odráží význam

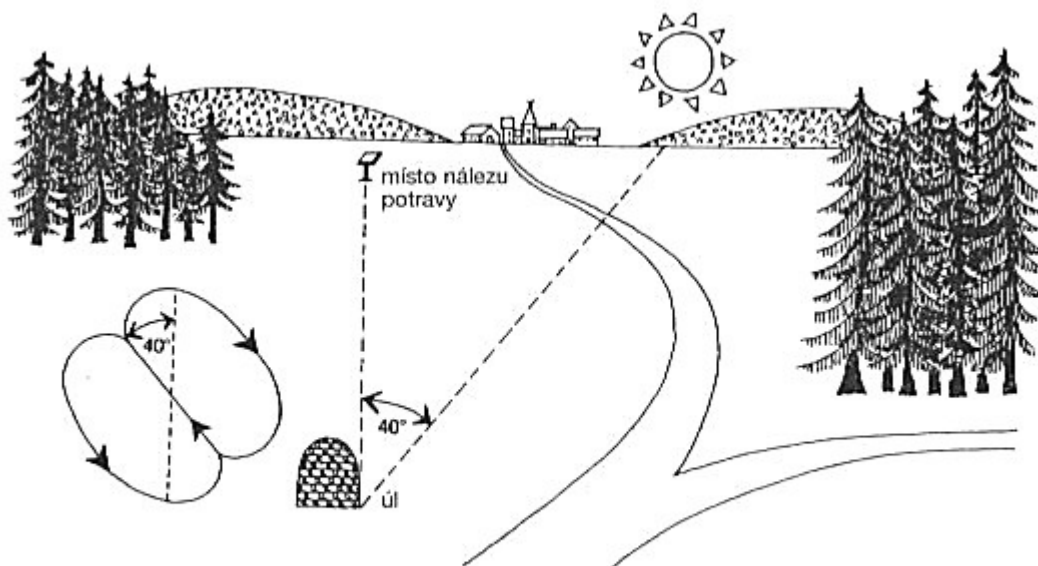
KT – jsou vědomě vytvořené – nepřilíhají se mění, neosvojují se pomocí akvizice – computertalen

Non-verbale communicatie – omezenější než NT, určitá gesta mají určitý význam – poklepat si na čelo – ale je vlastně doprovodná. Nemluvíme u ní o dvojí artikulaci.

taal van mensen x taal van dieren

Wat zijn de verschillen daartussen?

dieren: weinig flexibiliteit, vaste referentie
mensen: productiviteit, creativiteit, oneindig aantal uitingen
dubbele articulatie

Osmičkový tanec. Schéma pro orientaci včel v terénu. Úhel, který udává včela, je dán polohou slunce ke svislici.

Bijen: signalisatie: optische, akoestische, geur

Chimpansee: - het meest ingewikkelde communicatiesysteem

Papegaai?

Mensen x dieren:

zie boven

dubbele articulatie: (A. Martinet): taalelementen hebben een eigen betekenis, maar ze kunnen gecombineerd worden om andere betekenissen uit te drukken.

- Talen hebben een bepaalde structuur; de uitingen worden gevormd volgens bepaalde regels.
- Alle talen delen een aantal universele eigenschappen.
- Een belangrijk onderscheidend kenmerk van talen is dat van de dubbele articulatie.
- Talen worden verworven door kinderen middels interactie met de omgeving en ze worden van generatie op generatie overgedragen.
- Creativiteit is een eigenschap van het menselijk taalvermogen.
- Menselijk taalgebruik is een vorm van 'samen handelen'.
- Taalgebruik kan plaatsvinden los van het hier en nu, dat wil zeggen, taalgebruik hoeft niet gekoppeld te zijn aan actuele ervaringen of omstandigheden.
- In talen bestaat er in veel gevallen een willekeurige of arbitraire relatie tussen de vorm van het taalteken en de betekenis van dat teken.
- Veel taaluitingen hebben meer betekenissen, maar op basis van de context is meestal vast te stellen wat de bedoelde betekenis is.

Jazykověda - Taalkunde – taalwetenschap - linguïstiek:

- popisuje jazyk jako systém, jeho pravidla a jeho gramaticku – **descriptieve methode**, poptom vznikají takzvané deskriptivní gramatiky jazyka, tedy popisné. Třeba Cvrčkova Mluvnice současné češtiny, nebo ANS.
- jiný způsob využívají gramatiky preskriptivní – **prescriptieve grammatica** – gramatiky pro NT2, které předepisují, jak to má být

další zkoumání jazyka – **sychrone en diachrone methode of comparatieve methode**,

algemene taalkunde. formuleert algemene kenmerken van talen en de ontwikkeling ervan, zoekt naar verschijnselen die de talen gemeenschappelijk hebben – de zgn. **linguïstische universalia**

- toto jsou způsoby a co zkoumá:
- fonetiek, fonologie, morfologie, lexicologie, syntaxis, stilistiek, pragmatiek enz. – jednotlivé roviny

Samenvatting

De kennis die mensen hebben over taal is onbewust. Het is kennis van een abstract systeem, niet van een lijst van uitingen. Talen hebben een bepaalde structuur, waarin ze sterk van elkaar kunnen verschillen. Sommige eigenschappen worden door alle talen gedeeld, de **universalia**. Een specifiek kenmerk van natuurlijke, menselijke talen is dat van de **dubbele articulatie**: taalelementen hebben een eigen betekenis, maar ze kunnen gecombineerd worden om andere betekenissen uit te drukken. Dierentalen wijken sterk af van mensentalen, in de zin dat ze veel beperkter zijn dan mensentalen. Dat geldt ook voor talen die in experimenten aan apen zijn geleerd, en voor bijvoorbeeld talen van bijen. Deze talen missen de eigenschap van **creativiteit** die kenmerkend is voor mensentalen: de mogelijkheid om met een bepaald aantal symbolen of tekens (woorden of gebaren) en een aantal regels (de grammatica) steeds weer nieuwe, mogelijk unieke uitingen te produceren. Mensentalen zijn tot op grote hoogte willekeurig of arbitrair. In het geval van **onomatopoeën** is er een relatie tussen klank en betekenis.

Kunsttalen, zoals het Esperanto, vormen een ander type talen, dat wel grotendeels gelijk is aan dat van natuurlijke talen. Verder zijn er ook **computertalen**, waarin computerprogramma's zijn geschreven en die sterk verschillen van natuurlijke, menselijke talen. Het begrip 'taal' wordt verder ook gebruikt voor andere systemen waarmee mensen betekenis overdragen (zoals het systeem van **non-verbale communicatie**), die in veel opzichten niet vergelijkbaar zijn met natuurlijke, menselijke talen.

Talen kunnen in verschillende vormen of **modaliteiten** worden geuit. Er zijn **gesproken talen** en **gebarentalen**. In gebarentalen is de relatie tussen vorm en betekenis sterker dan in gesproken talen, maar in het algemeen is deze relatie arbitrair. Talen kunnen ook geschreven worden, en kunnen van elkaar verschillen wat betreft het soort schrift. De schrijftaal is afgeleid van de spreektaal, en daarom secundair. Er is geen onderscheid te maken tussen 'primitieve talen' en meer 'ontwikkelde talen'. In de taalwetenschap gaat men er eveneens van uit dat er geen wezenlijk verschil bestaat tussen enerzijds complexe en anderzijds simpele talen.

De taalwetenschap probeert de onbewuste kennis die mensen hebben van hun taal te expliciteren en ze bestudeert dus hoe talen als systeem in elkaar zitten. Dat gebeurt vooral door het opstellen van een grammatica. In een **descriptieve grammatica** worden alle vormen van een bepaalde taal beschreven, niet alleen de standaardvorm. **Prescriptieve grammatica's** schrijven regels voor; ze geven de normen voor 'correct taalgebruik'. Wie veranderingen in de tijd beschrijft, maakt een **diachrone** beschrijving. Daartegenover staat de **synchrone** beschrijving, dat wil zeggen de beschrijving op een bepaald moment in de tijd. In **pedagogische grammatica's** worden de regels van de grammatica beschreven ten behoeve van taalleerders.

Een grammatica van een taal bevat verschillende aspecten die in dit boek verder aan de orde komen: de zinsbouw of **syntaxis**, de betekenis (**semantiek**), de wijze waarop taalgebruik in interactie en in langere teksten is gestructureerd (**pragmatisch**), de klanken (**fonetiek** en **fonologie**) en woordvorming (**morfologie**). Dit worden ook wel 'linguïstische niveaus' genoemd. Daarnaast houdt de taalwetenschap zich bezig met bepaalde thema's: de manier waarop mensen hun taalvermogen gebruiken bij taalbegrip en -productie, de wijze waarop taal wordt verworven en het functioneren van talen in de taalgemeenschap. Die verschillende thema's komen ook aan bod in dit boek.

Vraagstukken bij het college van 10 maart 2016

- 1) Jak víme, že naše znalost jazyka není jen seznam určitých vět, které máme uloženy v paměti?
- 2) Co znamená pojem *dvojitá artikulace*?
- 3) Co jsou to onomatopeia?
- 4) Vyjmenujte minimálně tři rozdíly mezi přirozenými a umělými jazyky
- 5) Jaký je rozdíl mezi synchronním a diachronním zkoumáním jazyka?

TAAL, TAALWETENSCHAP, METHODES VAN TAALONDERZOEK

Definities van de taal:

„Jazyk je univerzální dorozumívací prostředek celospolečenské povahy, nástroj myšlení a prostředek sloužící k ukládání lidských zkušeností a k rozvíjení národních kulturních tradic. Má systémový a znakový charakter.“

Jazyk je čistě lidským a neinstinktivním způsobem komunikace myšlenek, citů a tužeb prostřednictvím systému vědomě vytvářených symbolů. Tyto symboly jsou v první řadě zvukové (vytvářené tzv. řečovými orgány). (Edward Sapir)

Wanneer wij mentalen bestuderen, benaderen we wat men kan noemen 'de essentie van mens zijn', de onderscheidende eigenschappen van de geest, die, zover we het weten, uniek zijn in de mens (Noam Chomsky: 1972)

Natuurlijke talen x kunsttalen x diertalen

a) universalia, b) dubbele articulatie, c) creativiteit, d) spontaneiteit, e) taalverwerving

- (10) (a) Alle talen bestaan uit kleine elementen. In gesproken talen zijn dit klanken en in gebarentalen, die ook tot de natuurlijke, menselijke talen behoren, zijn dit onder meer handvormen (zie ook paragraaf 1.3). Uit die kleine elementen worden grotere eenheden, woorden of gebaren, opgebouwd. Deze worden gecombineerd om zinnen te vormen.
- (b) Alle gesproken talen hebben klinkers en medeklinkers.
- (c) In alle talen kunnen taalgebruikers een ontkennende bewering uitdrukken, vragen stellen, bevelen doorgeven.
- (d) Alle talen hebben een manier om complexe zinnen te maken, zoals:
Kevin weet dat Mieke dat boeiende verhaal schreef.
Ĵij gelooft ten onrechte dat Kevin weet dat Mieke dat boeiende verhaal schreef.
De manier waarop zulke complexe zinnen worden gemaakt kan uiteraard van taal tot taal verschillen.
- (e) In alle talen is het zo dat in zinnen vergelijkbaar met de zin *Thomas maakte zich belachelijk* of *Beppie was kwaad dat Thomas zich belachelijk maakte* het woordje *zich* naar *Thomas*, en niet naar iemand anders verwijst.
- (f) Alle talen hebben woorden voor *zwart* en *wit* of *donker* en *licht*.

- Talen hebben een bepaalde structuur; de uitingen worden gevormd volgens bepaalde regels.
- Alle talen delen een aantal universele eigenschappen.
- Een belangrijk onderscheidend kenmerk van talen is dat van de dubbele articulatie.
- Talen worden verworven door kinderen middels interactie met de omgeving en ze worden van generatie op generatie overgedragen.
- Creativiteit is een eigenschap van het menselijk taalvermogen.
- Menselijk taalgebruik is een vorm van 'samen handelen'.
- Taalgebruik kan plaatsvinden los van het hier en nu, dat wil zeggen, taalgebruik hoeft niet gekoppeld te zijn aan actuele ervaringen of omstandigheden.
- In talen bestaat er in veel gevallen een willekeurige of arbitraire relatie tussen de vorm van het taalteken en de betekenis van dat teken.
- Veel taaluitingen hebben meer betekenissen, maar op basis van de context is meestal vast te stellen wat de bedoelde betekenis is.

Bron: Taal en taalwetenschap, p. 6 en 13

Taalkunde – taalwetenschap – linguïstiek

Methodes:

- A) Descriptieve x prescriptieve**
- B) synchrone x diachrone methode**
- C) comparatieve methode**

Verdere benaderingen:

- D) algemene taalkunde**

Deelgebieden van het onderzoek:

- **structuuronderzoek: fonetiek, morfologie...**

Vraagstukken bij het college van 10 maart 2016

vypracujte písemné odpovědi a odevzdejte v následující hodině vyučující:

- 1) Jak víme, že naše znalost jazyka není jen seznam určitých vět, které máme uloženy v paměti?
- 2) Co znamená pojem *dvoji artikulace*?
- 3) Co jsou to onomatopeia?
- 4) Vyjmenujte minimálně tři rozdíly mezi přirozenými a umělými jazyky
- 5) Jaký je rozdíl mezi synchronním a diachronním zkoumáním jazyka?

Samenvatting

De kennis die mensen hebben over taal is onbewust. Het is kennis van een abstract systeem, niet van een lijst van uitingen. Talen hebben een bepaalde structuur, waarin ze sterk van elkaar kunnen verschillen. Sommige eigenschappen worden door alle talen gedeeld, de **universalia**. Een specifiek kenmerk van natuurlijke, menselijke talen is dat van de **dubbele articulatie**: taalelementen hebben een eigen betekenis, maar ze kunnen gecombineerd worden om andere betekenissen uit te drukken. Dierentalen wijken sterk af van mensentalen, in de zin dat ze veel beperkter zijn dan mensentalen. Dat geldt ook voor talen die in experimenten aan apen zijn geleerd, en voor bijvoorbeeld talen van bijen. Deze talen missen de eigenschap van **creativiteit** die kenmerkend is voor mensentalen: de mogelijkheid om met een bepaald aantal symbolen of tekens (woorden of gebaren) en een aantal regels (de grammatica) steeds weer nieuwe, mogelijk unieke uitingen te produceren. Mensentalen zijn tot op grote hoogte willekeurig of arbitrair. In het geval van **onomatopoeën** is er een relatie tussen klank en betekenis.

Kunsttalen, zoals het Esperanto, vormen een ander type talen, dat wel grotendeels gelijk is aan dat van natuurlijke talen. Verder zijn er ook **computertalen**, waarin computerprogramma's zijn geschreven en die sterk verschillen van natuurlijke, menselijke talen. Het begrip 'taal' wordt verder ook gebruikt voor andere systemen waarmee mensen betekenis overdragen (zoals het systeem van **non-verbale communicatie**), die in veel opzichten niet vergelijkbaar zijn met natuurlijke, menselijke talen.

Talen kunnen in verschillende vormen of **modaliteiten** worden geuit. Er zijn **gesproken talen** en **gebarentalen**. In gebarentalen is de relatie tussen vorm en betekenis sterker dan in gesproken talen, maar in het algemeen is deze relatie arbitrair. Talen kunnen ook geschreven worden, en kunnen van elkaar verschillen wat betreft het soort schrift. De schrijftaal is afgeleid van de spreektaal, en daarom secundair. Er is geen onderscheid te maken tussen 'primitieve talen' en meer 'ontwikkelde talen'. In de taalwetenschap gaat men er eveneens van uit dat er geen wezenlijk verschil bestaat tussen enerzijds complexe en anderzijds simpele talen.

De taalwetenschap probeert de onbewuste kennis die mensen hebben van hun taal te expliciteren en ze bestudeert dus hoe talen als systeem in elkaar zitten. Dat gebeurt vooral door het opstellen van een grammatica. In een **descriptieve grammatica** worden alle vormen van een bepaalde taal beschreven, niet alleen de standaardvorm. **Prescriptieve grammatica's** schrijven regels voor; ze geven de normen voor 'correct taalgebruik'. Wie veranderingen in de tijd beschrijft, maakt een **diachrone** beschrijving. Daartegenover staat de **synchrone** beschrijving, dat wil zeggen de beschrijving op een bepaald moment in de tijd. In **pedagogische grammatica's** worden de regels van de grammatica beschreven ten behoeve van taalleerders.

Een grammatica van een taal bevat verschillende aspecten die in dit boek verder aan de orde komen: de zinsbouw of **syntaxis**, de betekenis (**semantiek**), de wijze waarop taalgebruik in interactie en in langere teksten is gestructureerd (**pragmatiek**), de klanken (**fonetiek** en **fonologie**) en woordvorming (**morfologie**). Dit worden ook wel 'linguïstische niveaus' genoemd. Daarnaast houdt de taalwetenschap zich bezig met bepaalde thema's: de manier waarop mensen hun taalvermogen gebruiken bij taalbegrip en -productie, de wijze waarop taal wordt verworven en het functioneren van talen in de taalgemeenschap. Die verschillende thema's komen ook aan bod in dit boek.